

Петар С. Ђурчић
Институт за европске студије, Београд

DOI 10.5937/kultura2380027C
УДК 94(100)
Прегледни рад
Датум пријема: 15. 08. 2023.
Датум прихватања: 01. 10. 2023.

СВЕТСКА И ГЛОБАЛНА ИСТОРИЈА

Сажетак: *Светска и глобална историја последњих деценија, нарочито са процесом глобализације и интензивне међународне научне сарадње, постале су веома присутне у заједници историчара. озбиљно промишљање о ефектима старе заједничке историје човечанства, реорганизација универзитетске курикулума и научноистраживачких центара који се баве сродним темама, као и покретање неколико проминентних часописа из области глобалне и светске историје у Сједињеним Државама, Уједињеном Краљевству и НР Кини, дали су импулс новим дисциплинама. Циљ овога рада јесте да прикаже: а) преглед развоја светске и глобалне историје (започињући са узорима у античкој грчкој и кинеској историографији и настављајући преглед све до XXI века и закључно са новим стремљењима у заједници глобалних историчара); б) основне и најзаступљеније правце у последњих неколико година (посебно имајући у виду присутност економских тема, са једне, и покушаје консолидације глобалне интелектуалне историје, са друге стране); в) ошворене полемике о улози империја у светској историји (посебно у оквирима америчке историографије) и функцији субалтерних студија у обликовању историје која ће превазићи наслеђе европоцентризма.*

Кључне речи: *глобална историја, глобалност, глобализација, империје, субалтерност*

Увод

Да ли је могуће писати историју света? На који начин? Које су могуће перспективе у истраживању до сада најшире области људске егзистенције? На ова питања историчари вековима покушавају да дају одговор. Глобализована перспектива капитализма – на којој су инсистирали Карл Маркс (*Karl Marx*), Вернер Зомбарт (*Werner Sombart*), Макс Вебер (*Max Weber*), Фредерик Лебарон (*Frédéric Lebaron*) и други – затим миграције, појава светских центара попут Париза, Лондона, Њујорка, Токија, Сингапура и Шангаја показали су да, поред приреде, феномен глобалне међуповезаности оставља трајни печат и на друге сфере

живота укључујући, несумњиво, и културу. Због тога, последњих неколико деценија тема историје света постаје изузетно актуелна.¹ Један од свакако важних узрочника јесте, како је приметио Ромен Леклер (*Romain Lecler*), феномен глобализације. Према Леклеровим прорачунима, број књига које су анализирале глобализацију нагло је порастао – током осамдесетих година 20. века готово да их није ни било, а 1990. године било је чак 500 књига посвећених овој теми. Број радова у којима је анализиран феномен глобализације расте са 1000 до 2000 на 1500 до 2005. године.² Угледна британска историчарка Лин Хант (*Lynn Hunt*) је у делу *Писање историје у глобалној ери* израчунала да је од 1992. до 2000. године дошло до наглог успона броја научних радова о глобализацији на енглеском језику, а зенит је наступио са периодом од 2000. до 2008. године када се сваке године објављивало око 2000 књига само на енглеском говорном подручју.³ И док су поједини аутори попут Џастина Розенберга (*Justin Rosenberg*) сматрали (већ 2005. године) да је глобализација производ духа времена последње деценије 20. века, стање глобализованости нас није напустило и поред великих политичких спорова и подела којима сведочимо последњих година (трговински сукоби САД и Кине, излазак Уједињеног Краљевства из Европске уније, увођење санкција Русији, затварања граница због глобалне пандемије и тако даље).⁴

Међутим, да ли су светска и глобална историја чедо времена „краја историје” или имају дубље корене? Који су велики правци унутар ове школе мишљења? Које су њене највеће дилеме? Циљ овог рада је да пружи преглед развоја жанра светске и глобалне историје приказујући најпре историјску перспективу, могуће претходнике и узоре, да би, потом, пажњу усредсредило на најактуелније теме и најважнија методолошка питања са којима се суочава писање ове изнова откривене историјске дисциплине.

Од универзалне до светске и глобалне историје – (р)еволуција стиаре историографске идеје

У прилог оцене да је реч о новој „старој” историографској дисциплини говори, поред осталог, и чињеница да се, по правилу, „очеви оснивачи” глобалне и светске

1 Stojanović, D. (2015) *Rađanje globalnog sveta. Vanevropski svet u savremenom dobu*, Beograd: Udruženje za društvenu istoriju, str. 17–23.

2 Lecler, R. (2019) What Makes Globalization Really New? Sociological Views on Our Current Globalization, *Journal of Global History* 14(3), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 355–373.

3 Hunt, L. (2014) *Writing History in the Global Era*, New York – London: W. W. Norton & Company, pp. 20.

4 Rosenberg, J. (2005) Globalization Theory: A Post Mortem, *International Politics* 42, London: Palgrave Macmillan, pp. 2–74; Drayton, R., & Motadel, D. (2018) Discussion: The Futures of Global History, *Journal of Global History* 13(1), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 1–21. doi:10.1017/S1740022817000262

историје траже међу античким историчарима. У Европи и Сједињеним Државама посебно место заузимају Херодот (*Ἡρόδοτος*), Полибије (*Πολύβιος*) и Диодор са Сицилије (*Διόδωρος*) који су у представљању прошлости најчешће покушавали да поред својих држава посматрају и ширу слику описујући Медитеран као средишњи простор света у коме су се водиле кључне борбе између грчких полиса и Персије, те Рима и Картагине. На другом крају света, у Кини, историчар Сима Ђен (*Sima Qian*, око 145 – око 86. године пре н. е.) дао је врло особен поглед на прошлост у коме је Кина из времена династије Хан била средиште (познатог) света ка коме су гравитирали сви околни народи. Каснијим професионалним историчарима Херодот и Ђен су постали важни, не само због заједничког интересовања за живот и обичаје околних, али и далеких народа, већ и због вере да је управо њихова политичка заједница кључни чинилац светске историје.⁵

Током средњег века, подједнако су хришћански и муслимански мислиоци били става да свет почива на јединственом току историје заједничком за све народе света. И док су хришћанске универзалне историје најчешће прелазиле у форму хроника чији је временски распон био од оснивања света до времена писања текста, сложенију представу имали су арапски мислиоци, пре свега Ибн Халдун (*Ibn Khaldun*), Масуди (*al-Masudi*) и Рашид ад Дин (*Rashid al-Din*) који су писали не само о сопственом народу и вери, већ и о Францима, Словенима, персијским народима, ревитализујући стару идеју о успону и опадању држава кроз мисао о јединству и друштвеној кохезији (тзв. асабија).⁶

Ренесанса, реформација и просветитељство су на европском тлу изнедрили међусобно супротстављена схватања историје. Поред старих традиција хришћанских универзалних историја, Вико (*Giambattista Vico*), Волтер (*François-Marie Arouet – Voltaire*), Гибон (*Edward Gibbon*) и Хердер (*Johann Gottfried von Herder*) су међу првима покушавали да превазиђу оквире хришћанске историје отварајући нове универзалне хоризонте. Волтер је у *Есеју о обичајима и духу народа* из 1756. године посветио пуно пажње неевропским народима посебно Кинезима и муслиманима.⁷ Поред универзалноисторијске мисли немачких професора Августа Лудвига Шлецера (*August Ludwig von Schlözer*) и Јохана Кристофа Гатерера (*Johann Christoph Gatterer*), врло утицајан, посебно у XIX веку, био је говор Фридриха Шилера (*Friedrich Schiller*) *Шта и у ком циљу се истражује светска историја?*, из 1789. године.

5 Benjamin, C. (2014) 'But from this Time Forth History Becomes a Connected Whole': State expansion and the origins of universal history, *Journal of Global History*, 9(3), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 357–378. doi:10.1017/S1740022814000163

6 O'Brien, P. (2006) Historiographical Traditions and Modern Imperatives for the Restoration of Global History, *Journal of Global History* 1(1), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 3–39, doi:10.1017/S1740022806000027; Konrad, S. (2021) Šta je globalna istorija?, Beograd: Arhipelag, str. 18–25; Гајић, А. (2022) *Крсић и крућ*, Београд – Нови Сад: Институт за европске студије – Архив Војводине, стр. 1–50.

7 McNeill, W. H. (1995) The Changing Shape of World History, *History and Theory*, 34(2), New Jersey: Wiley, pp. 8–26. <https://doi.org/10.2307/2505432>.

Шилер је наводном дивљаштву неевропских народа супротстављао европски дух који је пре свега настао као последица националне и хришћанске културе. Препознајући врло рано епистемолошке проблеме светске историје, Шилер је истакао и да постоји несклад између тока света и тока светске историје, будући да се светска историја суочава са великим празнинама које људски ум настоји да савлада рационалном мишљу.⁸ У много чему, Шилерове концепције развио је нешто доцније филозоф Георг Вилхелм Фридрих Хегел (*Georg Wilhelm Friedrich Hegel*) у својој *Филозофији историје*.

Врло важан импулс светској историји дао је и концепт цивилизације. Хенри Томас Бакл (*Henry Thomas Buckle*), британски позитивистички историчар и аутор недовршене *Историје цивилизације*, свет је делио на европски, који је успео да савлада природу и неевропски, где је човек био потчињен силама природе.

Упоредо са процесом свога понаучења, модерна европска историографија се током 19. века стекла и важну друштвену функцију – првенствено у легитимизацији националних држава и империјалних пројеката. Структура волуминозне *Свејске историје (Weltgeschichte)* Леополда фон Ранкеа (*Leopold von Ranke*) указује на сличан приступ у коме је средишњу улогу имало континуирано кретање ка рађању и успону западних земаља са веома кратким описима арапских и османских освајања, као и контактима са домородачким заједницама америчког континента и државама Далеког истока. Сликовито сведочанство о доминантном положају Европе представља и чињеница да су крајем 19. века Ернест Лавис (*Ernest Lavisse*) и Алфред Рамбо (*Alfred Nicolas Rambaud*) у својој *Општој историји* ваневропском свету посветили свега једну десетину дела.⁹

Насупрот инсистирању да политика представља основни предмет историјске науке, неколицина европских историчара (пре свих Јакоб Буркхарт – *Jacob Burckhardt*, Карл Лампрехт – *Karl Lamprecht* и лорд Актон – *Lord Acton*) покушала је да на различите начине тумачи историју изван оквира националних држава. Поред познавања историје ренесансне Италије и позног Рима, Јакоб Буркхарт је историју разумевао као сложени однос државе, културе и религије, додајући – по узору на Полибија – и елементе среће и несреће, као и улогу истакнутих појединаца, „великих личности”.¹⁰ Енглески историчар лорд Актон, уредник *Кембричке модерне историје* и аутор дела о Америчком грађанском рату и рату у Мексику, сагледавао је прошлост кроз развој идеје слободе као кључне одреднице људске историје, истовремено проширујући хоризонте истраживања и на амерички континент.¹¹

8 Schiller, F. Was heißt und zu welchem Ende studiert man Universalgeschichte?, 1789, 26. 5. 2023. https://de.wikisource.org/wiki/Was_hei%C3%9Ft_und_zu_welchem_Ende_studiert_man_Universalgeschichte%3F

9 Ranke, L. (1881–1888) *Weltgeschichte. Band 1–9*, Leipzig: Dunker & Humblot.

10 Буркхарт, Ј. (1996) *Размишљања о свејској историји*, Београд: Српска књижевна задруга.

11 Murphy, T. (1984) Lord Acton and the Question of Moral Judgments in History: The Development of His Position, *The Catholic Historical Review* 70(2), Washington, D. C.: Catholic University of America Press, pp. 225–250. <http://www.jstor.org/stable/25021806>

На другој страни Атлантског океана, интересовање за светску историју је постепено расло. Још 1884. године Ендрју Вајт (*Andrew White*) је на оснивачком скупу Америчког историјског удружења изнео захтев да се историја пише на светском нивоу. Након Првог светског рата Херберт Џорџ Велс (*Herbert George Wells*) је писао да је светска историја „агрегат” националних историја. Као последица великих разарања и наслеђених сукоба, након Првог светског рата и теоретичари и историчари цивилизације (на првом месту Освалд Шпенглер – *Oswald Spengler*, Арнолд Тојнби – *Arnold Toynbee*, Питирим Сорокин – *Pitirim Sorokin*, Луис Мамфорд – *Lewis Mumford* и други) мање су Европу посматрали у светлу њене изузетности, а више кроз изазове са којима се суочавала и ризицима њеног могућег пропадања.¹² Посебно је Арнолд Тојнби инсистирао на разумевању историје света као скупа цивилизација које су у сталном додиру и које се суочавају са егзистенцијалним изазовима.¹³ Након Другог светског рата САД су, отварајући се према свету, инсистирале и на организовању међународних културних и научних установа. Одатле је и Унеско постао важан форум који је окупљао не само историчаре већ и посленика других хуманистичких дисциплина док је велику полемику изазвала волуминозна едиција *Историја човечанства: културни и научни развој* који је издавао Унеско. Француски историчар и један од зачетника француске школе *Анала* Лисјен Февр (*Lucien Favre*) захтевао да нова светска историја буде окренута миру и лишена инсистирања на политичким процесима. Поједини западни историчари сматрали су да је светска историја збир националних историја, а историчари из комунистичких земаља инсистирали су на надмоћности марксистичког схватања историје. Француска школа *Анала* предвођена најпре Февром, а потом и Фернаном Броделом (*Fernand Braudel*) поред историје менталитета и економије увела је и низ корисних концепата за будућу глобалну историју попут истраживања историје региона и међународних веза. Броделови радови, на првом месту *Медијеран и медијерански свет у доба Филипа II* и *Материјална цивилизација: економија и књижевност* били су пример историчарима који су историју почели да проучавају изван оквира доминантне политичке историографије. Америчка историографија након 1945. године почела је са више пажње да прати глобална кретања, а Лефтен Ставријанос (*Leften Stavrianos*), Вилијам Мекнил (*William H. McNeil*) и Луис Р. Готшалк (*Louis Reichenthal Gottschalk*) покушавали су да реформишу курикулуме у америчким школама и да обнове истраживање историје цивилизација. Посебно су Ставријанос и Мекнил писали о међуповезаности цивилизација на евроазијском тлу.¹⁴ Нова генерација светских историчара и

12 O'Brien, P. (2006) Historiographical Traditions and Modern Imperatives for the Restoration of Global History, *Journal of Global History* 1(1), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 3–39. doi:10.1017/S1740022806000027

13 Lang, M. (2011) Globalization and Global History in Toynbee, *Journal of World History* 22(4), Cambridge: Cambridge University Press, 747–783; <http://www.jstor.org/stable/41508017>

14 Allardyce, G. (1990) *Toward World History: American Historians and the Coming of the*

теоретичара били су Маршал Хоџсон (*Marshall Hodgson*), Филип Куртен (*Philip D. Curtin*) и Сидни Минц (*Sidney Mintz*), који су се истраживачки бавили историјом Азије, Африке, Европе и Блиског истока. Поред теза Фернана Бродела о Медитерану, и дела Роберта Р. Палмера (*Robert Palmer*) *Доба демократских револуција* и *Историја модерног света* важна су због инаугурисања концепта атлантске цивилизације и идеје о заједничком политичком, економском и културном развоју земаља Северног Атлантика.¹⁵

Оснивање Асоцијације за светску историју 1982. године представљало је прекретну тачку у даљој професионализацији ове области историјских истраживања. Универзитет Хаваји и Асоцијација су 1990. године покренули и *Часопис за светску историју* (*Journal of World History*) који је постао изузетно утицајан у наредним годинама. Поред америчке школе светске историје у првим деценијама 21. века на Универзитету Кембриџ је од Групе за ваневропску историју настала Група за глобалну историју која је посебан импулс добила захваљујући радовима Кенета Померанца (*Kenneth Pomeranz*) о великом расцепу између Западне Европе и Источне Азије и Кристофера Бејлија (*Christopher Bayly*) о рађању модерног света.¹⁶ Светска и глобална историја нису ни током 20. и 21. века остале изоловане од утицаја из друштвене теорије. Марксисти и марксизмом инспирисани аутори попут Имануела Волерстина (*Immanuel Wallerstein*) и Андреа Гундера Франка (*Andre Gunder Frank*) инсистирали су на економским и технолошким чиниоцима који су обликовали свет кроз мреже међузависности са изразитим центром и периферним деловима.¹⁷ Поред друштвене и економске историје важан подстицај дала је и историја међународних односа, посебно проучавање империја, колонијализма и односа међу великим силама. Међу тим радовима посебно се истичу дела Вилијама Кејлора (*William Kaylor*) и Пола Кенедија (*Paul Kennedy*). Уз историју империја,

World History Course. *Journal of World History* 1(1), Honolulu: University of Hawai'i Press, pp. 23–76. <http://www.jstor.org/stable/20078456>

15 Palmer, R. R. (1964) *The Age of the Democratic Revolution: a Political History of Europe and America, 1760-1800*, Princeton, N.J.: Princeton University Press; Palmer, R. R. (1961) *A history of the Modern World*, New York: Alfred Knopf.

16 Drayton, R. and Motadel, D. (2018) Discussion: The Futures of Global History, *Journal of Global History* 13(1), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 1–21. doi:10.1017/S1740022817000262; Hare, J. L. and Wells, J. (2015) Promising the World: Surveys, Curricula, and the Challenge of Global History, *The History Teacher* 48(2), Long Beach, CA: Society for History Education, pp. 371–388. <http://www.jstor.org/stable/43264409>; Konrad, S. nav. delo, str. 25–36.

17 McNeill, W. H. (1995) The Changing Shape of World History, *History and Theory* 34(2), New Jersey: Wiley, pp. 8–26. <https://doi.org/10.2307/2505432>; Maier, C. S. (2000). Consigning the Twentieth Century to History: Alternative Narratives for the Modern Era, *The American Historical Review* 105(3), Oxford: Oxford University Press, pp. 807–831. <https://doi.org/10.2307/2651811>; Antolović, M. i Janković, B. Globalna i svjetska historija, u: *Globalna i svjetska historija*, priredili Antolović, M. i Janković, B. (2022), Zagreb: FF press, pp. 89–110.

историографија 20. века почела је да проучава светске институције, мултинационалне корпорације и остале наднационалне творевине.¹⁸ Последњих деценија дошло је и до диференцијације између светске и глобалне историје. Наиме, светска историја почела је да далеко више пажње, уместо цивилизација и култура, посвећује феномену простора, биолошким и географским чиниоцима и екологији. Супротно томе, глобална историја се фокусира на друштвене, политичке, економске и културне структуре и процесе, посвећујући посебну пажњу и феномену глобализације.¹⁹

Слично Старој Грчкој и Риму, већина кинеских историчара старе ере је занемаривала прошлост, културу и обичаје околних народа. Са утицајем будизма и доласком племена из Централне Азије, која су угрозила постојање кинеске државе, почело је веће интересовање за шири „свет”.²⁰ Тек су промене које су наступиле у 19. веку – пре свега пораз у Опијумском рату и пораст утицаја Европљана и Американаца на простору Далеког истока – подстакле и кинеске историчаре да се окрену проучавању других делова света. Историчар Веи Јуен (*Wei Yuan*, 1795–1857) је 1843. године објавио *Илустрирани њракиаи о њоморским краљевствима* (*Haiguo tuzhi*) који је представљао детаљну анализу западних земаља. Ванг Тао (*Wang Tao*) је написао *Историју француско–њруској рања* (*Pufa zhanji*), а Канг Јоувеј (*Kang Youwei*) је био стручњак за Пољску, Русију и Меиђи Јапан. Под снажним налетом кинеског републиканизма и новог националног покрета, Хуанг Ђе (*Huang Jie*) и Љанг Ђичао (*Liang Qichao*) су писали о томе да историја треба да служи разумевању карактеристика кинеске нације. Међутим, светска историја није нестала као дисциплина будући да је Леј Хајцунг (*Lei Haizong*) критиковао Херберта Џорџа Велса због запостављања неевропских земаља и народа. Након завршетка сукоба у Кини 1949. године, Џоу Гученг (*Zhou Gucheng*) је написао *Оњшњу историју светиа* у којој је одбацио не само европоцентризам, већ и идеју да је историја света збир свих националних историја. Служећи се компаративним методама, Гученг је покушао и да објасни због чега меркантилистичке идеје нису успеле у Кини, али јесу у западним земљама. Аутохтони кинески историчари који су познавали енглески и руски језик одиграли су изузетно важну улогу у афирмацији светске историје и проучавању Африке, Блиског истока и Латинске Америке. Лин Џичун (*Lin Zhichun*) је посебно радио са руским историчарима, организујући наставу светске историје по узору на совјетске моделе марксистичке историографије. Отклон од Совјета и постепено отварање Кине ка Западу довело је до нових

18 Akira, I. (2013) *Global and Transnational History: The Past, Present, and Future*, New York: Palgrave Macmillan, pp. 1–69.

19 Mazlish, B. (1998) Comparing Global History to World History, *The Journal of Interdisciplinary History* 28(3), Cambridge, MA: MIT Press, pp. 385–395; <http://www.jstor.org/stable/205420>; Konrad, S. нав. дело, стр. 57–80; Antolović, M. i Janković, B. нав. дело, стр. 89–110.

20 Ge, Z. (2020) The Evolution of a World Consciousness in Traditional Chinese Historiography, *Global Intellectual History* 7 (2), Oxfordshire: Taylor & Francis, pp. 1–19.

преокрета у кинеским студијама светске историје. Први доктор наука из области светске историје након одласка Мао Цедунга (*Mao Zedong*) био је Ђен Ченгдан (*Qian Chengdan*) који је показивао резерву према томе да се светска историја може разумети искључиво кроз класну борбу као јединог чиниоца прогреса. Овакво критичко мишљење према главним идејама марксизма, међутим, није била општа карактеристика кинеске историографије. У Кини су током осамдесетих година основана и два часописа – *Светска историја (Shijie Lishi)* и *Развоји у истраживањима светске историје (Shijie Shi Yanjiu Dongtai)*. Луо Жунгћу (*Luo Rongqu*), професор на Пекиншком универзитету је посетио Велику Британију и САД у времену владавине Денг Сјаопинга (*Deng Xiaoping*) и нарочито је инсистирао на теорији модернизације и упоредном посматрању Европе и Источне Азије. Ма Кејао (*Ma Keyao*), кинески историчар средњег века, био је 1994. године уредник *Цивилизацијске историје света (Shijie wenmingshi)*, у којој је посебан нагласак био дат на компаративној историји.²¹

Светско, а глобално – тојоси новој историографској йравца

Шта је свет светској историји? На који начин би требало приступити периодизацији историје света? Хришћанско схватање света у великој мери је допринело да се рашири концепт *translatio imperii* о четири велика царства која ће на крају довести до Судњег дана. Такво хришћанско разумевање света и трагање за Четвртим царством на земљи било је најпре напуштено у Италији и Француској, а потом и у осталим земљама. Уместо хришћанског схватања прошлости многи историчари друштвене историје су се, посебно под утицајем економске мисли и захваљујући капиталним делима Адама Смита (*Adam Smith*), Томаса Малтуса (*Thomas Malthus*) и Карла Маркса, окренули ка демографским и економским чиниоцима европског успона и интензивног премрежавања света. Према томе, у бројним историјским радовима 1500. година се узима за почетак светске историје, док се индустријска револуција и сви процеси током 18. века узимају за прелазак у нову етапу, која подразумева истинску интеграцију под доминацијом земаља Северног Атлантика. Оваква подела била је на трагу дубоко европоцентричних традиција које су се ослањале на поделу историје на Стари, Средњи и Нови век, насталу током ренесансе, а која је за средиште света узимала управо Европу и то њен западни део. Тежње за издвајањем нове епохе која почиње крајем 15. и почетком 16. века само

21 Wang, Q. E. (2020) World History on a Par with Chinese History? China's Search for World Power in Three Stages, *Global Intellectual History* 7 (2), Oxfordshire: Taylor & Francis, pp. 1–22; Ge, Z. (2020) The Evolution of a World Consciousness in Traditional Chinese Historiography, *Global Intellectual History* 7 (2), Oxfordshire: Taylor & Francis, pp. 1–19; Wang, Q. E. (2020) Worldviews in Twentieth-Century Chinese Historiography, *Global Intellectual History*, Oxfordshire: Taylor & Francis, pp. 201–206; Croizier, R. (1990) World History in the People's Republic of China, *Journal of World History* 1(2), Honolulu: University of Hawai'i Press, pp. 151–169. <http://www.jstor.org/stable/20078464>.

је добила нови облик у светској историји инсистирањем на материјалним чиниоцима експанзије европских држава (посебно географским открићима, стварањем глобалне трговине, колонизацијом и другим). Од 18. века уочљиви су велики секуларни трендови (индустријализација, демографска експлозија и миграције, појава националне државе и јачање грађанства) који се појављују на глобалном нивоу, али у различито време и са различитим резултатима. Управо та асиметричност посебно је важна као један од показатеља сложености међусобног прожимања различитих делова света који постају интензивнији са новим индустријским, демографским, економским и политичким транснационалним оквиром. На трагу овог мишљења је и Имануел Волерстин, који је капитализам узео као творбену снагу светског система, односно светске историје, стварајући зоне центра, периферије и полупериферије. Још један аутор који је писао о природи светског система, Андре Гундер Франк је сматрао да и у прекапиталистичкој епохи постоје зоне економске и културне размене од Нила до Егејског мора и Персијског залива које су биле важна тачка у повезивању Старог света. Вешто комбинујући старе идеје *translatio imperii* и Ранкеов концепт светске историје, Вилијам Мекнил је у књизи *Усџон Зајџага* инсистирао на томе да је Блиски исток миленијумима био средиште светске историје, пре свега због посредничке улоге између Европе и Кине, али да је ту улогу изгубио због открића Америке. За разлику од ових приступа који су инсистирали на великим географским открићима и истицали особеност „дугог” 19. века у светскоисторијском развоју, поједини аутори су одбацивали овакве хронолошке оквире. На првом месту немачки филозоф Карл Јасперс (*Karl Jaspers*) је увео појам „осовинског доба” (*Achsenzeit*) са намером да обухвати читав низ паралелних и комплементарних промена на духовном нивоу на простору Евроазије током првог миленијума пре Христа. Одбацујући Веберову концепцију процеса рационализације и ослањајући се на Јасперсову идеју аксијалног доба, Маршал Хоџсон је инсистирао на аграрној и техничкој епохи светске историје. Аграрно доба у коме су доминирала урбана друштва аграрне привредне базе, Хоџсон је поделио на преаксијално (3000–800. пре н. е.), аксијално (800–200 пре н. е.) и постаксијално доба (од 200. пре н. е. до 1800. н. е.). Насупрот аграрном стоји техничко доба које започиње 1800. године и према Хоџсону траје до данас.²²

22 Green, W. A. (1992) Periodization in European and World History, *Journal of World History* 3(1), Honolulu: University of Hawai'i Press, pp. 13–53, <http://www.jstor.org/stable/20078511>; Остерхамел, Ј. (2016) У потрази за XIX столењем, *Лейпциг Мајице српске* год. 192, књ. 497, св. 3, Нови Сад: Матица српска, стр. 286–307; Јанковић, В. (2020) Globalne veze i usporedbe u praksi: sinteze moderne i suvremene povijesti C. A. Baylyja, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 52 (1), Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 75–93, <https://hrcak.srce.hr/255145>; Frank, A. G. (1991) A Plea for World System History, *Journal of World History* 2(1), Honolulu: University of Hawai'i Press, pp. 1–28. <http://www.jstor.org/stable/20078482>; Bayly, C. A. (2004) *The Birth of the Modern World 1780-1914. Global Connections and Comparisons*, Oxford: Blackwell, pp. 86–199.

а) Ново материјалистичко схватање историје?

Да је поље светске и глобалне историје постало изузетно плодно за различите историографске правце најбоље сведочи оцена Патрика О'Брајена (*Patrick O'Brien*) према коме компаративни приступ може да се покаже изузетно плодним у проучавању тема попут омладине, брака, исхране, парламента, здравља, војске, ропства, верског фундаментализма и револуција. Поред поређења различитих искустава, глобална историја посебно инсистира на везама и интеракцијама најразличитијих врста.²³

За економску историју светска перспектива се показала као изузетно плодотворан оквир рада. Коришћење ресурса у пољопривреди, на морима и у рударству, увођење златног стандарда за најважније валуте света, анализа глобалних ланаца производње, индустријска револуција која је утицала и на измену потрошње и производње, биле су теме којима су се историчари глобалне историје деценијама враћали.²⁴ Искуство Уједињеног Краљевства послужило је Кенету Померанцу да развије теорију о великој дивергенцији, односно о европском економском чуду захваљујући коме су европске, а потом и земље Северне Америке, успеле да преузму примат у глобалној привреди од Кине и Индије. Маршал Хоџсон био је мишљења да је низ чинилаца утицао на јачање европске улоге у свету, на првом месту иновације у пољопривреди и производњи, пораст надница и раст радништва и урбанизација.²⁵

23 O'Brien, P. (2006) *Historiographical Traditions and Modern Imperatives for the Restoration of Global History*, *Journal of Global History* 1(1), Cambridge: Cambridge University Press, 3–39, doi:10.1017/S1740022806000027

24 Balachandran, G. (2008) *Power and Markets in Global Finance: The Gold Standard, 1890–1926*, *Journal of Global History* 3(3), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 313–335, doi:10.1017/S174002280800274X; Boon, M. (2017) *Business Enterprise and Globalization: Towards a Transnational Business History*, *The Business History Review* 91(3), Cambridge MA: The President and Fellows of Harvard College, pp. 511–535. <https://www.jstor.org/stable/26795367>; Becker, S., Bosma, U., Schneider, M., and Vanhoute, E. (2021) *Commodity Frontiers and Global Histories: The Tasks Ahead*, *Journal of Global History* 16(3), Cambridge: Cambridge University Press, 466–469. doi:10.1017/S1740022820000431; Evans, C. and Saunders, O. (2015) *A World of Copper: Globalizing the Industrial Revolution, 1830–70*, *Journal of Global History* 10(1), pp. 3–26. doi:10.1017/S1740022814000345; Coclanis, P. A. (1993) *Distant Thunder: The Creation of a World Market in Rice and the Transformations It Wrought*, *The American Historical Review* 98(4), Oxford: Oxford University Press, pp. 1050–1078. <https://doi.org/10.2307/2166598>

25 O'Brien, P. (2022) *Was the British Industrial Revolution a Conjuncture in Global Economic History?*, *Journal of Global History* 17(1), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 128–150. doi:10.1017/S1740022821000127; Lucassen, L. (2016) *Working Together: New Directions in Global Labour History*, *Journal of Global History* 11(1), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 66–87. doi:10.1017/S1740022815000352; Manning, P. (2002) *Asia and Europe in the World Economy: Introduction*, *The American Historical Review* 107 (2), Oxford: Oxford University Press, pp. 419–424; Goldstone, J. (2021) *Dating the Great Divergence*, *Journal of Global History* 16(2), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 266–285. doi:10.1017/S1740022820000406;

Ропство, плантажно привређивање и принудне миграције и увођење принципа мобилности рада имају значајну улогу у студијама светске и глобалне историје.²⁶ Поред старе полемике поводом књиге *Време на крстју: економија америчкој црначкој ројсџива* (*Time on the Cross: The Economics of American Negro Slavery*) Роберта Фогела (*Robert Fogel*) и Стенлија Енгермана (*Stenley Engerman*), велику пажњу изазвала је и књига *Кайџијализам и ројсџиво* Ерика Вилијамса (*Eric Williams*) која је довела до размене мишљења са Гунармом Мирдалом (*Gunnar Myrdal*). Компаративни приступ нарочито је био присутан у студијама Карла Деглера (*Carl Degler*) и Џорџа Фредериксона (*George Frederickson*) о белој супремацији у Сједињеним Државама и Јужној Африци, Питера Колшина (*Peter Kolchin*) о америчком ропству и руском кметству, Шерер Дејвс Боуман (*Shearer Davis Bowman*) о пруским јункерима и америчким робовласницима и Јуџина Ђеновезеа (*Eugene Genovese*) и Мајкла Крејтона (*Michael Craton*) о устанцима робова.²⁷ Прелазак са присилног рада који је био присутан на Атлантику и у Индо-Пацифику временом је био замењен са уговорним радом и великим миграцијама радне снаге које су постале предмет интересовања историчара.²⁸

Мреже путева, кретања информација, људи, роба и капитала добили су значајну пажњу у историји света, посебно имајући у виду карактер миграторних таласа током 19. века који су ишли из правца Европе ка Јужној и Северној Америци и Аустралији, а у мањој мери и према унутрашњости Азије.²⁹ Ефекти миграција нису били само демографски, већ и економски и еколошки, што се може видети посебно у студијама које проучавају урбанизацију, дефорестацију, загађење природне средине и прекомерну експлоатацију природних ресурса.³⁰

Bin Wong, R. (2002) The Search for European Differences and Domination in the Early Modern World: A View from Asia, *The American Historical Review* 107 (2), Oxford: Oxford University Press, pp. 447–469, <https://doi.org/10.1086/ahr/107.2.447>; Pomeranz, K. (2002) Political Economy and Ecology on the Eve of Industrialization: Europe, China, and the Global Conjuncture, *The American Historical Review* 107 (2), Oxford: Oxford University Press, pp. 425–446, <https://doi.org/10.1086/ahr/107.2.425>

26 Adelman, J. (2015) Mimesis and Rivalry: European Empires and Global Regimes, *Journal of Global History* 10(1), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 77–98. doi:10.1017/S1740022814000291

27 Davis, D. B. (2000) Looking at Slavery from Broader Perspectives, *The American Historical Review* 105(2), Oxford: Oxford University Press, pp. 452–466. <https://doi.org/10.2307/1571460>

28 Ewald, J. J. (2000) Crossers of the Sea: Slaves, Freedmen, and other Migrants in the Northwestern Indian Ocean, c. 1750–1914, *The American Historical Review* 105(1), Oxford: Oxford University Press, pp. 69–91. <https://doi.org/10.2307/2652435>

29 Wenzlhuemer, R. (2016) The Ship, the Media, and the World: Conceptualizing Connections in Global History, *Journal of Global History* 11(2), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 163–186, doi:10.1017/S1740022816000048

30 Gozzini, G. (2006) The Global System of International Migrations, 1900 and 2000: A Comparative Approach, *Journal of Global History* 1(3), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 321–341. doi:10.1017/S1740022806003020; Saito, O. (2009) Forest History and the Great Diver-

Глобална историја подразумевала је и увођење нових географских оквира за проучавање интеракција и утицаја. Под снажним утицајем француског историчара Фернана Бродела на значају су добили морски региони и, посебно, океани као простори међусобног сусретања и утицаја. Посебно популаран у истраживањима постао је регион Атлантског океана, због историје колонизације, ропства, трговине (најпре шећером, чоколадом и трансфером племенитих метала), политичких револуција и растућег глобалног утицаја САД-а.³¹ Пацифичка регија је са поновним успоном земаља Далеког истока постала предмет већег интересовања, што је довело и до проучавања заједничких особености попут лова на китове, нуклеарних тестирања, улоге јапанског капитала, отимања људи зарад рада на бродовима и других тема³² Супротно океанским регијама и Евроазији као великој копненој целини, други континенти и мање регије попут Латинске Америке, унутрашњости Африке и Централне Азије мање су биле у фокусу истраживача³³ Такође су и болести као што су куга, колера, маларија, ебола и ХИВ/АИДС-а посматране као један од кључних чинилаца светске и глобалне историје, пре свега због ефекта који су имали као први чинилац планетарне повезаности. Напослетку, пандемија вируса ковид-19 нагласила је важност глобалног приступа у проучавању историје болести.³⁴

gence: China, Japan, and the West Compared, *Journal of Global History* 4(3), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 379-404, doi:10.1017/S1740022809990131; Banko, L. Nowak, K. and Gatrell, P. (2022) What is Refugee History, Now?, *Journal of Global History* 17(1), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 1–19, doi:10.1017/S1740022821000243; Connelly, M. (2006) To Inherit the Earth. Imagining World Population, From the Yellow Peril to the Population Bomb, *Journal of Global History* 1(3), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 299–319. doi:10.1017/S1740022806003019

31 Bailyn, B. (2005) *Atlantic History: Concepts and Contours*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1–57; Adelman, J. (2008) An Age of Imperial Revolutions, *The American Historical Review* 113(2), Oxford: Oxford University Press, pp. 319–340. <http://www.jstor.org/stable/30222842>

32 Scott, R. J. (2000) Small-Scale Dynamics of Large-Scale Processes, *The American Historical Review* 105(2), Oxford: Oxford University Press, pp. 472–479, <https://doi.org/10.2307/1571462>; Games, A. (2006) Atlantic History: Definitions, Challenges, and Opportunities, *The American Historical Review* 111 (3), Oxford: Oxford University Press, pp. 741–757, <https://doi.org/10.1086/ahr.111.3.741>; Matsuda, M. K. (2006) The Pacific, *The American Historical Review* 111(3), Oxford: Oxford University Press, pp. 758–780. <https://doi.org/10.1086/ahr.111.3.758>

33 Brown, M. (2015) The global history of Latin America, *Journal of Global History* 10(3), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 365–386. doi:10.1017/S1740022815000182; Stern, S. J. (1988) Feudalism, Capitalism and the World-System in the Perspective of Latin America and the Caribbean, *The American Historical Review* 93(4), Oxford: Oxford University Press, pp. 829–872. <https://doi.org/10.2307/1863526>

34 Birn, A. (2020) Perspectivizing Pandemics: (how) do Epidemic Histories Criss-cross Contexts?, *Journal of Global History* 15(3), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 336–349, doi:10.1017/S1740022820000327; Frankema, E. and Tworek, H. (2020) Pandemics that Changed

б) Покушаји разумевања духовности из глобалне перспективе

У студијама светске историје посебна пажња посвећена је трансферу идеја, картографији, менталним сликама света, универзализацији времена, штампаним медијима, компаративним анализама успона религијских покрета (посебно веха-бизма, мормонизма и других јеванђеоских хришћанских деноминација широм света, хиндуизма и будизма), рецепцијама идеја и њиховим адаптацијама (нарочито национализма и марксизма), прилагођавању језика и усвајању страних речи и концепата, слици другог, поретку моћи са хоризонталним (територијалним) и вертикалним (хијерархијским) основама.³⁵ Регионални приступи размене идеја посебно су се развили у оквирима концепта Атлантске револуције Роберта Р. Палмера који је посматрао међусобне утицаје политичких идеја од Енглеске, Сједињених Држава до Француске и Хаитија. Поред атлантског региона, у средишту пажње били су и покушаји реформи у Кини, Османском царству и Русији по угледу на западне земље током 18, 19. и 20. века.³⁶ Историчарима средњег века који су анализирали културни трансфер нарочито важна је била рецепција античких грчких филозофа у хришћанској и исламској цивилизацији. Ово друго посебно имајућу у виду да су арапски мислиоци не само конзервирани античке списе (посебно

the World: Historical Reflections on COVID-19, *Journal of Global History* 15(3), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 333–335, doi:10.1017/S1740022820000339

35 Yearwood, P. (2014) Continents and Consequences: The History of a Concept, *Journal of Global History* 9(3), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 329–356, doi:10.1017/S1740022814000151; Ogle, V. (2013) Whose Time Is It? The Pluralization of Time and the Global Condition, 1870s–1940s, *The American Historical Review* 118(5), Oxford: Oxford University Press, pp. 1376–1402, <http://www.jstor.org/stable/23784581>; Ostehamel, J. (2022) *Preobražaj sveta. Globalna istorija 19. veka*, Novi Sad: Akademska knjiga; Конрад, С. (2016) Просветитељство у глобалној историји: историографска критика, *Лейпцигска Матица српска* год. 192, књ. 498. св. 5, Нови Сад: Матица српска, стр. 590–626; Duedahl, P. (2020) Changing the Concept of Race: On UNESCO and Cultural Internationalism, *Global Intellectual History* 7 (4), Oxfordshire: Taylor & Francis, pp. 1–21; Hazama E. (2019) The Making of a Globalised Hindu: The Unknown Genealogy of Gandhi's Concept of Brahmacharya, *Global Intellectual History* 6 (5), Oxfordshire: Taylor & Francis, pp. 712–731; Campagnola, F. and Man, L. (2016) Paradigms of Change in Modernising Asia, *Global Intellectual History* 1 (3), Oxfordshire: Taylor & Francis, pp. 213–215. У науци посебно место заузео је и Бенедикт Андерсон (*Benedict Anderson*) не само са својом идејом о нацији и национализму, већ и смештањем овог феномена у шири контекст размене и адаптације идеја. Видети: Anderson, B. (2005) *The Age of Globalization. Anarchists and the Anticolonial Imagination*, New York – London: Verso; Anderson, B. (1998) *The Spectre of Comparisons Nationalism, Southeast Asia, and the World*, New York – London: Verso; Anderson, B. (1983) *Imagined Communities*, New York – London: Verso. Поред Андерсона о важности национализма у глобалним оквирима писали су и Кристофер Бејли, али и Ерик Хобсбаум (*Eric Hobsbawm*) који је више водио рачуна о општој европској историји. Упоредити: Bayly, C. A. (2004) нав. дело, стр. 199–284; Hobsbawm, E. (1993) *Nacije i nacionalizam. Program, mit i stvarnost*, Novi Liber: Zagreb, str. 111–208.

36 Ostehamel, J. (2022) нав. дело.

Аристотела – *Ἀριστοτέλης*), већ су захваљујући трговцима и мисионарима успели да шире знања од афричког града Тимбуктуа у Малију до Индије. Историчари глобалне интелектуалне историје упућују и на посебан истраживачки проблем који се односи на слојеве знања и хоризонте очекивања учесника историјских догађаја. Најсликовитији пример за, испоставиће се, погрешну употребу знања и неостварена очекивања јесте вера Кристофера Колумба (*Christopher Columbus*) да је, уместо новог континента, открио поморски пут за Индију. У истраживању слика света, будући истраживачи, како сугеришу глобални историчари, морају да се непрестано суочавају не само са стереотипима, већ и погрешним знањима о различитим деловима света.³⁷

Јапански историчар идеја Хаџиме Накамура (*Hajime Nakamura*) инсистирао је на концепту покретљивости идеја ослањајући се на идеје филозофа Артура Лавцоја (*Arthur Lovejoy*). Семјуел Мојн (*Samuel Moyn*) и Ендрју Сартори (*Andrew Sartori*) су са групом аутора 2013. године објавили зборник радова *Глобална интелектуална историја* у коме се на више места инсистирало на глобалном карактеру кретања идеја и успостављању нове, антиевропоцентричне перспективе. У међувремену су и оријентализам и субалтерне студије развили критички однос према европоцентризму и некритичком прихватању европских идеја и пракси од стране неевропских народа.³⁸ Идеје новог таласа глобалне интелектуалне историје критиковао је историчар и један од утемељивача кембричке школе интелектуалне историје Џон Покок (*John Pocock*), који је на трагу Квентина Скинера (*Quentin Skinner*) истицао да глобални историчари морају водити рачуна о комплексности идеја, фактору језика (пре свега „преводљивости” – *translatability*), те о цивилизацијским и културним разликама.³⁹

37 Mulsow, M. (2017) A reference theory of globalized ideas, *Global Intellectual History* 2 (1), Oxfordshire: Taylor & Francis, pp. 67–87.

38 Moyn, S. and Sartori, A. Approaches to Global Intellectual History, in: *Global Intellectual History*, eds. Moyn, S. and Sartori, A. (2013), New York: Columbia University Press, pp. 3–33.

39 Herbjørnsrud, D. (2019) Beyond Decolonizing: Global Intellectual History and Reconstruction of a Comparative Method, *Global Intellectual History* 6 (5), Oxfordshire: Taylor & Francis, pp. 1–27; Conklin, A. L. (2021) Phrenology as Global Science, as Race Science, *Global Intellectual History* 6 (2), Oxfordshire: Taylor & Francis, pp. 105–114; Lidwell-Durnin, J. (2021) Global Histories of Science: Practice, Belief, and Materials, *Global Intellectual History* 6 (2), Oxfordshire: Taylor & Francis, pp. 135–141; Pocock, J. G. A. (2019) On the Unglobality of Contexts: Cambridge Methods and the History of Political Thought, *Global Intellectual History* 4 (1), Oxfordshire: Taylor & Francis, pp. 1–14; Више о Пококовој биографији видети: Haakonssen, K. and Whatmore, R. (2017) Global Possibilities in Intellectual History: a Note on Practice, *Global Intellectual History* 2(1), Oxfordshire: Taylor & Francis, pp. 18–29. И познати италијански историчар Карло Гинзбург (*Carlo Ginzburg*) инсистирао је на фактору језика кроз концепт етнофилологије. Видети: Ginzburg, C. (2017) Ethnophilology: Two Case Studies, *Global Intellectual History* 2(1), pp. 3–17, DOI: 10.1080/23801883.2017.1332880; Mulsow, M. (2017) New Perspectives on Global Intellectual History, *Global Intellectual History* 2 (1), Oxfordshire: Taylor & Francis, pp. 1–2.

Историчари глобалне историје последњих деценија веома активно се баве проучавањем историје сексуалности и осталим сродним феноменима. Своје теоријско утемељење истраживачи су пре свега пронашли у теоријама француског филозофа Мишела Фукоа (*Michel Foucault*), који је и на остале области светске и глобалне историје утицао, како књигом *Историја сексуалности*, тако и идејама о дисциплиновању, надзирању и кажњавању као одликама модерног друштва и међусобном повезаношћу моћи и знања.⁴⁰

*Од империје до субалтерних (попчињених) –
нови/стари оквири историографских праваца*

Још од великих географских открића, европски аутори неговали су слику сопствене посебности која се најпре заснивала на припадности хришћанској религији и лојалности према монархијама *ancien regime*-а. Са јачањем националних држава и кроз епоху колонијализма идеје о европској изузетности добиле су нарочито на значају, што се види и кроз раније верзије светских историја које су имале изузетно западноцентрично виђење прошлости. Раноновековни описи тропских култура богатих ресурсима, убрзо су почели да се допуњују и тезама о примитивним народима, неједнаким расама и потреби да се неевропски народи цивилизују.⁴¹ Критичка саморефлексија о улози европских народа постајала је све присутнија и у историографији. Примера ради, Вилијам Мекнил је 1998. године изнео низ замерки на своју награђивану књигу *Усон Зајага* из 1963. године. На првом месту, Мекнил је ревидирао оцену о изузетној улози Европе, посматрајући динамичан успон Кине од 1000. до 1500. године. Супротно кинеском искуству које се није (иако је поседовало све предуслове) окренуло ка експанзији, Европа је успела да оствари светску доминацију која је – посебно захваљујући индустријској револуцији, демографском расту и железници – остварила глобално важну улогу од

40 Gibson, M. (2011) Global Perspectives on the Birth of the Prison, *The American Historical Review* 116(4), Oxford: Oxford University Press, pp. 1040–1063. <http://www.jstor.org/stable/23307878>; Meyerowitz, J. (2009) Transnational Sex and U. S. History, *The American Historical Review* 114(5), Oxford: Oxford University Press, pp. 1273–1286. <http://www.jstor.org/stable/23303426>; Epprecht, M. (2009) Sexuality, Africa, History, *The American Historical Review* 114(5), Oxford: Oxford University Press, pp. 1258–1272. <http://www.jstor.org/stable/23303425>; Canaday, M. (2009) Thinking Sex in the Transnational Turn: An Introduction, *The American Historical Review* 114(5), Oxford: Oxford University Press, pp. 1250–1257, <http://www.jstor.org/stable/23303424>; Wiesner-Hanks, M. (2011) Crossing Borders in Transnational Gender History, *Journal of Global History* 6(3), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 357–379. doi:10.1017/S1740022811000374; Paton, D. (2022) Gender History, Global History, and Atlantic Slavery: On Racial Capitalism and Social Reproduction, *The American Historical Review* 127 (2), Oxford: Oxford University Press, pp. 726–754, <https://doi.org/10.1093/ahr/rhac156>.

41 Curtin, P. D. (1990) The Environment beyond Europe and the European Theory of Empire, *Journal of World History* 1(2), Honolulu: University of Hawai'i Press, pp. 131–150. <http://www.jstor.org/stable/20078463>.

1770. до 1870. године, након чега је уследио пад и неуспех одржавања примата после светских ратова.⁴²

Посебну групу у студијама светске и глобалне историје представљају историчари који су део субалтерног покрета. Наиме, овај интелектуални покрет развио се у кругу студената индијског историчара Ранаџита Гухе (*Ranajit Guha*, 1923–2023) на Универзитету у Сасексу. Група интелектуалаца је идеје Антонија Грамшија (*Antonio Gramsci*) о друштвеној потчињености почела да примењује у проучавању сељаштва у колонијалној Индији, да би тај приступ проширила и на остале друштвене групе које су трпеле колонијалну репресију.⁴³ Посебно важно дело у субалтерним студијама било је *Правило својине за Бенјал* индијског историчара Ранаџита Гухе, које је утицало на проучавање глобалних ланаца експлоатације. Критичари су истицали да Гуха није успео да направи разлику између капиталистичког универзализма и колонијалног партикуларизма. Важан допринос критичком односу према колонијалном наслеђу Запада и светској историји дао је и Едвард Саид (*Edward Said*) са теоријом о оријентализму и перпетуирању западних стереотипа у односу на друге делове света. Ови ставови имали су изузетан утицај на субалтерни покрет који је посебну популарност стекао у Индији међу мислиоцима као што су Дипеш Чакрабарти (*Dipesh Chakrabarty*), Гијан Пракаш (*Gyan Prakash*), Гајатри Спивак (*Gayatri Spivak*) и Парта Чатерџи (*Partha Chatterjee*).⁴⁴ Субалтерни критичари светске историје замерали су западним научницима њихов изразити евроцентризам, а сопственим елитама некритичко усвајање образаца преузетих од некадашњих колонијалних господара. Премда изузетно критични према преузимању идеја из некадашњих метропола (од национализма до марксизма), присталице субалтерне мисли су се користиле идејама европских мислилаца попут Антонија Грамшија и Мишела Фукоа, што је пре свега уочљиво у разрађивању идеја културне хегемоније и односа између знања и моћи.⁴⁵ У Азији, Африци и Јужној Америци интересовање за историју робовласништва, примитивне акумулације капитала и расних односа подстакли су солидарност у оквиру историографија тзв. Глобалног југа.⁴⁶

Поред међународних веза, модерности, стратегија адаптације и резистенције према усвајању пракси из западних колонијалних сила, и империја постаје важананалитички оквир за студије глобалне и светске историје. Посебно место

42 McNeill, W. H. (1998) World History and the Rise and Fall of the West, *Journal of World History* 9(2), Honolulu: University of Hawai'i Press, pp. 215–236, <http://www.jstor.org/stable/20078729>

43 Kešejan, R. (2016) *Leva hemisfera. Kartografija novih kritičkih mišljenja*, Beograd: FMK; Igers, G. G. (2014) *Istorijska nauka u 20. veku*, Beograd: Arhipelag, str. 121–125, 127–135.

44 Sachsenmaier, D. (2006) Global history and critiques of western perspectives, *Comparative Education* 42 (3) (2006), Oxfordshire: Taylor & Francis, pp. 451–470.

45 Prakash, G. (1994) Subaltern Studies as Postcolonial Criticism, *The American Historical Review* 99(5), Oxford: Oxford University Press, pp. 1475–1490, <https://doi.org/10.2307/2168385>

46 Cooper, F. (1994) Conflict and Connection: Rethinking Colonial African History, *The American Historical Review* 99(5), Oxford: Oxford University Press, pp. 1516–1545, <https://doi.org/10.2307/2168387>; Konrad, S. нав. дело, стр. 184–206.

за Питера Турчина (*Peter Turchin*) имала су номадска и аграрна царства у ранијим епохама која су стварала мрежу интеракције и испреплетених утицаја привреде, миграција и других пратећих појава.⁴⁷ Како је писао немачки историчар Ханс Хајнрих Нолте (*Hans-Heinrich Nolte*), постоји разлика између империја првог и другог реда које су се диференцирале према томе да ли имају затворену или отворену привреду подложну страним утицајима. Немачки политиколог Херфрид Минклер (*Herfried Münkler*) сматра да империје, упркос томе што немају јасне границе, теже одржању поретка. За глобалну историју важну улогу играју и тежње ових суперструктура за ширењем што неретко, посредством рата или друштвене кризе доводи и до пренапрезања и распада. Нема сумње и да је мека моћ један од кључних чинилаца будући да су империје у културама народа којима су владали остављали, а и даље остављају, важне слојеве материјалне и духовне баштине.⁴⁸

Супротно земљама периферије и полупериферије капиталистичког система, у Сједињеним Државама полемике о светској историји биле су другачијег карактера. Како су у програмском тексту *Светска историја у глобалном добу* истакли Мајкл Гејер (*Michael Geyer*) и Чарлс Брајт (*Charles Bright*), светска историја суочила се са проблемом сопствене легитимације пре свега због изразитих евроцентричних приступа и доминације концепта империје у привреди, култури и међународним односима. Оцене Гејера и Брајта о немогућности Запада да интегрише и униформише свет под својом контролом и позиви за разумевање историје света „кроз врпцу испреплетених историја”, пратили су и предлози да се свет посматра кроз мрежу испреплетених светских региона.⁴⁹ У том погледу, поједини историчари наглашавају и припадност Сједињених Држава атлантском и пацифичком региону који имају нарочито важну улогу у глобалним кретањима.⁵⁰ Поједини историчари инсистирали су на томе да је светска историја резултат глобализације, успона капитализма и американизације која је допринела ширењу потрошачког друштва захваљујући „империји отворених врата” (*open door empire*).⁵¹ Настављајући да негује посебан историографски правац који је настао на традицијама идеја

47 Turchin, P. (2009) A Theory for Formation of Large Empires, *Journal of Global History* 4(2), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 191–217. Doi:10.1017/S174002280900312X.

48 Минклер, Х. (2016) Империја и империјализам, *Зборник Матице српске за друшћивене науке*, бр. 155/156, Нови Сад: Матица српска, стр. 363–378.

49 Geyer, M. and Bright, C. (1995) World History in a Global Age, *The American Historical Review* 100(4), Oxford: Oxford University Press, pp. 1034–1060. <https://doi.org/10.2307/2168200>.

50 Tyrrell I. (1991) American Exceptionalism in an Age of International History, *The American Historical Review* 96(4), Oxford: Oxford University Press, pp. 1031–1055. <https://doi.org/10.2307/2164993>; McGerr, M. (1991) The Price of the New Transnational History, *The American Historical Review* 96(4), Oxford: Oxford University Press, pp. 1056–1067. <https://doi.org/10.2307/2164994>.

51 Kramer, P. A. (2011) Power and Connection: Imperial Histories of the United States in the World, *The American Historical Review* 116(5), Oxford: Oxford University Press, pp. 1348–1391, <http://www.jstor.org/stable/23309640>.

америчке изузетности (*American exceptionalism*), академска заједница је, посебно са продубљивањем односа Кине и САД, почела интензивније да развија азијске студије, а нарочито институције за проучавање Кине и Јапана.⁵²

Као могућа решења између империјалног и субалтерног пола, европоцентризма и радикалног одбацивања историје улоге Европе, поједини аутори, посебно Доминик Заксенмајер (*Dominic Sachsenmaier*), инсистирали су на заједничким особеностима, премрежености, али и на концепту Хомија Бабе (*Homi Bhabha*) о постојању различитих хибридних форми које су настале захваљујући непосредним контактима европских и неевропских народа.⁵³ Друга врста могућег решења се ослања на теорије светских система које инсистирају на проучавању хијерархија моћи и расподели светског богатства.⁵⁴ Насупрот теорији модернизације и телеологији рационализације, Шмуел Ајзенштат (*Shmuel Eisenstadt*) је инсистирао на вишеструким модерностима, то јест на идеји да су постојали различити глобални путеви у модерност у зависности од земље. Овај приступ може бити користан поготово у новим временима када се поред западноевропских појављују и други међународни чиниоци, пре свега на Далеком истоку.⁵⁵

Закључак

Светска и глобална историја, иако узоре могу да траже и у далекој прошлости, јесу историографске дисциплине које су пуну професионалну афирмацију стекле тек од друге половине 20. и почетком 21. века са појавом неколико часописа и радом појединих историчара, пре свега из Сједињених Држава, Уједињеног Краљевства, али и НР Кине. Последњих деценија ове дисциплине нарочито су се показале иновативне у проучавању најразличитијих феномена на глобалном нивоу остварујући изузетну спремност за усвајање идеја из области друштвене теорије и других сродних дисциплина. Инсистирање на заједничким особинама на глобалном нивоу посебно је уочљиво у проучавању историје демографије, миграција, међународних саобраћајних мрежа, економије, ропства, здравства, али и културног и идејног трансфера. Превазилажење оквира националних држава и трагање за друштвеним феноменима који су заједнички за различите делове света показали су се као изузетно плодотворни у развоју компаративне, испреплетене историје (*Verflechtungsgeschichte / Histoire croisée*), али и локалне историје којој

52 LaFeber, W. (1995) The World and the United States, *The American Historical Review* 100(4), Oxford: Oxford University Press, pp. 1015–1033, <https://doi.org/10.2307/2168199>.

53 Sachsenmaier, D. (2007) World History as Ecumenical History? *Journal of World History* 18(4), Honolulu: University of Hawai'i Press, pp. 465–489. <http://www.jstor.org/stable/20079449>.

54 Bhabra, G. K. (2011) Historical Sociology, Modernity, and Postcolonial Critique, *The American Historical Review* 116(3), Oxford: Oxford University Press, pp. 653–662. <http://www.jstor.org/stable/23308219>.

55 Eisenstadt, S. N. (2000) Multiple Modernities, *Daedalus* 129(1), Cambridge, MA: The MIT Press, American Academy of Arts & Sciences, pp. 1–29. <http://www.jstor.org/stable/20027613>.

је недостајала најшира истраживачка перспектива. Такво деловање отворило је и неминовно питање ограничења, поготово у погледу могућности, обима и природе светске/глобалне историје. Досадашње историје у највећој мери су инсистирале на великој улози земаља Западне Европе и Северне Америке у глобалној интеграцији, а проблематизовање таквог посебног положаја тзв. Запада посебно је ојачало са новим друштвеним и политичким променама које су подстакле отварање перспективе према простору Кине и Јапана, а, за сада, у мањој мери и Индије. Чини се да ће у наредних неколико деценија управо проширивање перспективе на тзв. незападни свет бити једно од нарочито плодотворних поља истраживања. Даље, природа процеса глобализације која је неминовно повезана са економским и политичким поретком моћи у великој мери ће обликовати будуће радове и значајну историју овог феномена. И поред велике присутности тема од планетарног значаја, глобална и светска историја остаће и даље само једно од истраживачких поља, које највероватније неће постати доминантна парадигма пре свега због изузетно разнородних теоријских утицаја, али и географске удаљености која ће неминовно деловати на различито схватање историје у многим националним државама света.

ЛИТЕРАТУРА:

- Adelman, J. (2008), An Age of Imperial Revolutions, *The American Historical Review* 113(2), Oxford: Oxford University Press, pp. 319–340, <http://www.jstor.org/stable/30222842>
- Adelman, J. (2015) Mimesis and Rivalry: European Empires and Global Regimes, *Journal of Global History* 10(1), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 77–98. doi:10.1017/S1740022814000291
- Akira, I. (2013) *Global and Transnational History: The Past, Present, and Future*, New York: Palgrave Macmillan.
- Allardyce, G. (1990) Toward World History: American Historians and the Coming of the World History Course. *Journal of World History* 1(1), Honolulu: University of Hawai'i Press, pp. 23–76. <http://www.jstor.org/stable/20078456>
- Anderson, B. (1983) *Imagined Communities*, New York – London: Verso.
- Anderson, B. (1998) *The Spectre of Comparisons Nationalism, Southeast Asia, and the World*, New York – London: Verso.
- Anderson, B. (2005) *The Age of Globalization. Anarchists and the Anticolonial Imagination*, New York – London: Verso.
- Antolović, M. i Janković, B. Globalna i svjetska historija, u: *Globalna i svjetska historija*, priredili Antolović, M. i Janković, B. (2022), Zagreb: FF press.
- Bailyn, B. (2005) *Atlantic History: Concepts and Contours*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

- Balachandran, G. (2008) Power and Markets in Global Finance: The Gold Standard, 1890–1926, *Journal of Global History* 3(3), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 313–335. doi:10.1017/S174002280800274X.
- Banko, L., Nowak, K. and Gatrell, P. (2022) What is Refugee History, Now?, *Journal of Global History* 17(1), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 1–19. doi:10.1017/S1740022821000243.
- Bayly, C. A. (2004) *The Birth of the Modern World 1780-1914. Global Connections and Comparisons*, Oxford: Blackwell.
- Beckert, S., Bosma, U., Schneider, M. and Vanhaute, E. (2021) Commodity Frontiers and Global Histories: The Tasks Ahead, *Journal of Global History* 16(3), Cambridge: Cambridge University Press, 466–469. doi:10.1017/S1740022820000431.
- Benjamin, C. (2014) ‘But from This Time Forth History Becomes a Connected Whole’: State Expansion and the Origins of Universal History, *Journal of Global History* 9(3), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 357–378, doi:10.1017/S1740022814000163.
- Bhambra, G. K. (2011) Historical Sociology, Modernity, and Postcolonial Critique, *The American Historical Review* 116(3), Oxford: Oxford University Press, pp. 653–662. <http://www.jstor.org/stable/23308219>.
- Bin Wong, R. (2002) The Search for European Differences and Domination in the Early Modern World: A View from Asia, *The American Historical Review* 107 (2), Oxford: Oxford University Press, pp. 447–469, <https://doi.org/10.1086/ahr/107.2.447>.
- Birn, A. (2020) Perspectivizing Pandemics: (How) do Epidemic Histories Criss-cross Contexts?, *Journal of Global History* 15(3), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 336–349. doi:10.1017/S1740022820000327.
- Boon, M. (2017) Business Enterprise and Globalization: Towards a Transnational Business History, *The Business History Review* 91(3), Cambridge MA: The President and Fellows of Harvard College, pp. 511–535. <https://www.jstor.org/stable/26795367>.
- Brown, M. (2015) The Global History of Latin America, *Journal of Global History* 10(3), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 365–386. doi:10.1017/S1740022815000182.
- Campagnola, F. and Man, L. (2016) Paradigms of Change in Modernising Asia, *Global Intellectual History* 1 (3), Oxfordshire: Taylor & Francis, pp. 213–215.
- Canaday, M. (2009) Thinking Sex in the Transnational Turn: An Introduction, *The American Historical Review* 114(5), Oxford: Oxford University Press, pp. 1250–1257. <http://www.jstor.org/stable/23303424>.
- Coclanis, P. A. (1993) Distant Thunder: The Creation of a World Market in Rice and the Transformations It Wrought, *The American Historical Review* 98(4), Oxford: Oxford University Press, pp. 1050–1078. <https://doi.org/10.2307/2166598>.
- Conklin, A. L. (2021) Phrenology as Global Science, as Race Science, *Global Intellectual History* 6 (2), Oxfordshire: Taylor & Francis, pp. 105–114.
- Connelly, M. (2006) To Inherit the Earth. Imagining World Population, from the Yellow Peril to the Population Bomb, *Journal of Global History* 1(3), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 299–319. doi:10.1017/S1740022806003019.

- Cooper, F. (1994) Conflict and Connection: Rethinking Colonial African History, *The American Historical Review* 99(5), Oxford: Oxford University Press, pp. 1516–1545. <https://doi.org/10.2307/2168387>.
- Croizier, R. (1990) World History in the People's Republic of China, *Journal of World History* 1(2), Honolulu: University of Hawai'i Press, pp. 151–169. <http://www.jstor.org/stable/20078464>.
- Curtin, P. D. (1990) The Environment beyond Europe and the European Theory of Empire, *Journal of World History* 1(2), Honolulu: University of Hawai'i Press, pp. 131–150. <http://www.jstor.org/stable/20078463>
- Davis, D. B. (2000) Looking at Slavery from Broader Perspectives, *The American Historical Review* 105(2), Oxford: Oxford University Press, pp. 452–466. <https://doi.org/10.2307/1571460>.
- Drayton, R., & Motadel, D. (2018) Discussion: The Futures of Global History, *Journal of Global History* 13(1), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 1–21. doi:10.1017/S1740022817000262.
- Duedahl, P. (2020) Changing the Concept of Race: On UNESCO and Cultural Internationalism, *Global Intellectual History* 7 (4), Oxfordshire: Taylor & Francis, pp. 1–21.
- Eisenstadt, S. N. (2000) Multiple Modernities, *Daedalus* 129(1), Cambridge, MA: The MIT Press, American Academy of Arts & Sciences, pp. 1–29. <http://www.jstor.org/stable/20027613>.
- Epprecht, M. (2009) Sexuality, Africa, History, *The American Historical Review* 114(5), Oxford: Oxford University Press, pp. 1258–1272. <http://www.jstor.org/stable/23303425>.
- Evans, C. and Saunders, O. (2015) A World of Copper: Globalizing the Industrial Revolution, 1830–70, *Journal of Global History* 10(1), pp. 3–26. doi:10.1017/S1740022814000345.
- Ewald, J. J. (2000) Crossers of the Sea: Slaves, Freedmen, and other Migrants in the Northwestern Indian Ocean, pp. 1750–1914, *The American Historical Review* 105(1), Oxford: Oxford University Press, pp. 69–91, <https://doi.org/10.2307/2652435>.
- Frank, A. G. (1991) A Plea for World System History, *Journal of World History* 2(1), Honolulu: University of Hawai'i Press, pp. 1–28; <http://www.jstor.org/stable/20078482>
- Frankema, E. and Tworek, H. (2020) Pandemics that Changed the World: Historical Reflections on COVID-19, *Journal of Global History* 15(3), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 333–335. doi:10.1017/S1740022820000339.
- Games, A. (2006) Atlantic History: Definitions, Challenges, and Opportunities, *The American Historical Review* 111 (3), Oxford: Oxford University Press, pp. 741–757, <https://doi.org/10.1086/ahr.111.3.741>.
- Ge, Z. (2020) The Evolution of a World Consciousness in Traditional Chinese Historiography, *Global Intellectual History* 7 (2), Oxfordshire: Taylor & Francis, pp. 1–19.
- Geyer, M. and Bright, C. (1995) World History in a Global Age, *The American Historical Review* 100(4), Oxford: Oxford University Press, pp. 1034–1060, <https://doi.org/10.2307/2168200>.

- Gibson, M. (2011) Global Perspectives on the Birth of the Prison, *The American Historical Review* 116(4), Oxford: Oxford University Press, pp. 1040–1063, <http://www.jstor.org/stable/23307878>.
- Ginzburg, C. (2017) Ethnophilology: Two Case Studies, *Global Intellectual History* 2(1), pp. 3–17, DOI: 10.1080/23801883.2017.1332880.
- Goldstone, J. (2021) Dating the Great Divergence, *Journal of Global History* 16(2), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 266–285, doi:10.1017/S1740022820000406.
- Gozzini, G. (2006) The Global System of International Migrations, 1900 and 2000: A Comparative Approach, *Journal of Global History* 1(3), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 321–341, doi:10.1017/S1740022806003020.
- Green, W. A. (1992) Periodization in European and World History, *Journal of World History* 3(1), Honolulu: University of Hawai'i Press, pp. 13–53. <http://www.jstor.org/stable/20078511>.
- Haakonssen, K. and Whatmore, R. (2017) Global Possibilities in Intellectual History: a Note on Practice, *Global Intellectual History* 2(1), Oxfordshire: Taylor & Francis, pp. 18–29.
- Hare, J. L. and Wells, J. (2015) Promising the World: Surveys, Curricula, and the Challenge of Global History, *The History Teacher* 48(2), Long Beach, CA: Society for History Education, pp. 371–388, <http://www.jstor.org/stable/43264409>.
- Hazama, E. (2019) The Making of a Globalised Hindu: The Unknown Genealogy of Gandhi's Concept of Brahmacharya, *Global Intellectual History* 6 (5), Oxfordshire: Taylor & Francis, pp. 712–731.
- Herbjørnsrud, D. (2019) Beyond Decolonizing: Global Intellectual History and Reconstruction of a Comparative Method, *Global Intellectual History* 6 (5), Oxfordshire: Taylor & Francis, pp. 1–27.
- Hobsbawm, E. (1993) *Nacije i nacionalizam. Program, mit i stvarnost*, Novi Liber: Zagreb.
- Hunt, L. (2014) *Writing History in the Global Era*, New York – London: W. W. Norton & Company.
- Igers, G. G. (2014) *Istorijska nauka u 20. veku*, Beograd: Arhipelag.
- Janković, B. (2020) Globalne veze i usporedbe u praksi: sinteze moderne i suvremene povijesti C. A. Baylyja, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 52 (1), Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 75–93, <https://hrcak.srce.hr/255145>.
- Kešejan, R. (2016) *Leva hemisfera. Kartografija novih kritičkih mišljenja*, Beograd: FMK.
- Konrad, S. (2021) *Šta je globalna istorija?*, Beograd: Arhipelag.
- Kramer, P. A. (2011) Power and Connection: Imperial Histories of the United States in the World, *The American Historical Review* 116(5), Oxford: Oxford University Press, pp. 1348–1391. <http://www.jstor.org/stable/23309640>.
- LaFeber, W. (1995) The World and the United States, *The American Historical Review* 100(4), Oxford: Oxford University Press, pp. 1015–1033, <https://doi.org/10.2307/2168199>.

- Lang, M. (2011) Globalization and Global History in Toynbee, *Journal of World History* 22(4), Cambridge: Cambridge University Press, 747–783, <http://www.jstor.org/stable/41508017>.
- Lecler, R. (2019) What Makes Globalization Really New? Sociological Views on Our Current Globalization, *Journal of Global History* 14(3), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 355–373.
- Lidwell-Durnin, J. (2021) Global histories of science: practice, belief, and materials, *Global Intellectual History* 6 (2), Oxfordshire: Taylor & Francis, pp. 135–141.
- Lucassen, L. (2016) Working together: New directions in global labour history, *Journal of Global History* 11(1), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 66–87. doi:10.1017/S1740022815000352.
- Maier, C. S. (2000) Consigning the Twentieth Century to History: Alternative Narratives for the Modern Era, *The American Historical Review* 105(3), Oxford: Oxford University Press, pp. 807–831, <https://doi.org/10.2307/2651811>.
- Manning, P. (2002) Asia and Europe in the World Economy: Introduction, *The American Historical Review* 107 (2), Oxford: Oxford University Press, pp. 419–424.
- Matsuda, M. K. (2006). The Pacific, *The American Historical Review* 111(3), Oxford: Oxford University Press, pp. 758–780, <https://doi.org/10.1086/ahr.111.3.758>
- Mazlish, B. (1998) Comparing Global History to World History, *The Journal of Interdisciplinary History* 28(3), Cambridge, MA: MIT Press, pp. 385–395, <http://www.jstor.org/stable/205420>
- McGerr, M. (1991) The Price of the New Transnational History, *The American Historical Review* 96(4), Oxford: Oxford University Press, pp. 1056–1067, <https://doi.org/10.2307/2164994>.
- McNeill, W. H. (1995) The Changing Shape of World History, *History and Theory* 34(2), New Jersey: Wiley, pp. 8–26. <https://doi.org/10.2307/2505432>.
- McNeill, W. H. (1998) World History and the Rise and Fall of the West, *Journal of World History* 9(2), Honolulu: University of Hawai'i Press, pp. 215–236, <http://www.jstor.org/stable/20078729>.
- Meyerowitz, J. (2009) Transnational Sex and U.S. History, *The American Historical Review* 114(5), Oxford: Oxford University Press, pp. 1273–1286, <http://www.jstor.org/stable/23303426>.
- Moyn, S. and Sartori, A. Approaches to Global Intellectual History, in: *Global Intellectual History*, eds. Moyn, S. and Sartori, A. (2013), New York: Columbia University Press, pp. 3–33.
- Mulsow, M. (2017) New Perspectives on Global Intellectual History, *Global Intellectual History* 2 (1), Oxfordshire: Taylor & Francis, pp. 1–2.
- Mulsow, M. (2017) A Reference Theory of Globalized Ideas, *Global Intellectual History* 2 (1), Oxfordshire: Taylor & Francis, pp. 67–87.
- Murphy, T. (1984) Lord Acton and the Question of Moral Judgments in History: The Deve-

- lopment of His Position, *The Catholic Historical Review* 70(2), Washington, D.C.: Catholic University of America Press, pp. 225–250. <http://www.jstor.org/stable/25021806>.
- O'Brien, P. (2006) Historiographical Traditions and Modern Imperatives for the Restoration of Global History, *Journal of Global History* 1(1), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 3–39. doi:10.1017/S1740022806000027.
- O'Brien, P. (2022) Was the British Industrial Revolution a Conjuncture in Global Economic History?, *Journal of Global History* 17(1), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 128–150. doi:10.1017/S1740022821000127.
- Ogle, V. (2013) Whose Time Is It? The Pluralization of Time and the Global Condition, 1870s—1940s, *The American Historical Review* 118(5), Oxford: Oxford University Press, pp. 1376–1402. <http://www.jstor.org/stable/23784581>.
- Ostehamel, J. (2022) *Preobražaj sveta. Globalna istorija 19. veka*, Novi Sad: Akademska knjiga.
- Palmer, R. R. (1961) *A History of the Modern World*, New York: Alfred Knopf.
- Palmer, R. R. (1964) *The Age of the Democratic Revolution: A Political History of Europe and America, 1760–1800*, Princeton, N. J.: Princeton University Press.
- Paton, D. (2022) Gender History, Global History, and Atlantic Slavery: On Racial Capitalism and Social Reproduction, *The American Historical Review* 127 (2), Oxford: Oxford University Press, pp. 726–754, <https://doi.org/10.1093/ahr/rhac156>.
- Pocock, J. G. A. (2019) On the Unglobality of Contexts: Cambridge Methods and the History of Political Thought, *Global Intellectual History* 4 (1), Oxfordshire: Taylor & Francis, pp. 1–14.
- Pomeranz, K. (2002) Political Economy and Ecology on the Eve of Industrialization: Europe, China, and the Global Conjuncture, *The American Historical Review* 107 (2), Oxford: Oxford University Press, pp. 425–446, <https://doi.org/10.1086/ahr/107.2.425>.
- Prakash, G. (1994) Subaltern Studies as Postcolonial Criticism, *The American Historical Review* 99(5), Oxford: Oxford University Press, pp. 1475–1490. <https://doi.org/10.2307/2168385>.
- Ranke, L. (1881–1888) *Weltgeschichte, Band 1-9*, Leipzig: Dunker & Humblot.
- Rosenberg, J. (2005) Globalization Theory: A Post Mortem, *International Politics* 42, London: Palgrave Macmillan, pp. 2–74.
- Sachsenmaier, D. (2006) Global History and Critiques of Western Perspectives, *Comparative Education* 42 (3) (2006), Oxfordshire: Taylor & Francis, pp. 451–470.
- Sachsenmaier, D. (2007) World History as Ecumenical History?, *Journal of World History* 18(4), Honolulu: University of Hawai'i Press, pp. 465–489, <http://www.jstor.org/stable/20079449>.
- Saito, O. (2009) Forest History and the Great Divergence: China, Japan, and the West compared, *Journal of Global History* 4(3), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 379–404, doi:10.1017/S1740022809990131.
- Schiller, F. Was heißt und zu welchem Ende studiert man Universalgeschichte?, 1789, 26.5.2023. https://de.wikisource.org/wiki/Was_hei%C3%9Ft_und_zu_welchem_Ende_studiert_man_Universalgeschichte%3F.

- Scott, R. J. (2000) Small-Scale Dynamics of Large-Scale Processes, *The American Historical Review* 105(2), Oxford: Oxford University Press, pp. 472–479, <https://doi.org/10.2307/1571462>.
- Stern, S. J. (1988) Feudalism, Capitalism, and the World-System in the Perspective of Latin America and the Caribbean, *The American Historical Review* 93(4), Oxford: Oxford University Press, pp. 829–872, <https://doi.org/10.2307/1863526>.
- Stojanović, D. (2015) *Radanje globalnog sveta. Vanevropski svet u savremenom dobu*, Beograd: Udruženje za društvenu istoriju.
- Turchin, P. (2009) A Theory for Formation of Large Empires, *Journal of Global History* 4(2), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 191–217, doi:10.1017/S174002280900312X.
- Tyrrell I. (1991) American Exceptionalism in an Age of International History, *The American Historical Review* 96(4), Oxford: Oxford University Press, pp. 1031–1055. <https://doi.org/10.2307/2164993>.
- Wang, Q. E. (2020) World History on a Par With Chinese History? China's Search for World Power in Three Stages, *Global Intellectual History* 7 (2), Oxfordshire: Taylor & Francis, pp. 1–22.
- Wang, Q. E. (2020). Worldviews in Twentieth-Century Chinese Historiography, *Global Intellectual History*, Oxfordshire: Taylor & Francis, pp. 201–206.
- Wenzlhuemer, R. (2016) The Ship, the Media, and the World: Conceptualizing Connections in Global History, *Journal of Global History* 11(2), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 163–186, doi:10.1017/S1740022816000048
- Wiesner-Hanks, M. (2011) Crossing Borders in Transnational Gender History, *Journal of Global History* 6(3), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 357–379. doi:10.1017/S1740022811000374.
- Yearwood, P. (2014) Continents and Consequences: The History of a Concept, *Journal of Global History* 9(3), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 329–356. doi:10.1017/S1740022814000151.
- Буркхарт, Ј. (1996) *Размајрања о светској историји*, Београд: Српска књижевна задруга.
- Гајић, А. (2022) *Крст и крућ*, Београд – Нови Сад: Институт за европске студије – Архив Војводине.
- Конрад, С. (2016) Просветитељство у глобалној историји: историографска критика, *Летопис Мајице српске* год. 192, књ. 498. св. 5, Нови Сад: Матица српска, стр. 590–626.
- Минклер, Х. (2016) Империја и империјализам, *Зборник Мајице српске за друштвене науке* бр. 155/156, Нови Сад: Матица српска, стр. 363–378.
- Остерхамел, Ј. (2016) У потрази за XIX столећем, *Летопис Мајице српске* год. 192, књ. 497, св. 3, Нови Сад: Матица српска, стр. 286–307.

Petar S. Ćurčić

Institute of European Studies, Belgrade

WORLD AND GLOBAL HISTORY

Abstract: In recent decades, the world and global history have become very current topics in the community of historians, especially with the process of globalization and intensive international scientific cooperation. Serious reflections on the effects of the old Western-centric understanding of human history, reorganizations of university curricula and interest of the scientific research centres in related topics, as well as the launch of several prominent journals in the field of global and world history in the United States, the United Kingdom and the People's Republic of China, gave impetus to new disciplines. The aim of this paper is to present: a) an overview of the development of world and global history (starting with models in ancient Greek and Chinese historiography and on to the XXI century, and concluding with new aspirations in the community of global historians); b) the basic and most represented directions in the last few years (especially considering the presence of economic topics, on the one hand, and attempts to constitute global intellectual history, on the other); c) some open polemics about the role of empires in the world history (especially within the framework of American historiography) and the function of subaltern studies in shaping history, which will overcome the legacy of Eurocentrism.

Key words: *history, world, globality, globalization, empires, subalternity*